Het kabinet zit nog. Vier maanden na de Partijraad van 31 januari is dat een konstatering van belang. Toen, op 31 januari, werd grote betekenis toegekend aan hetgeen er met de ondernemingsraad zou gaan gebeuren. Vandaag wordt grote betekenis toegekend aan de Zuid-Arrika-zaak en de Bloemen- hovekliniek. Het kabinet gaat met horten en stoten voort, ontsnapte ternauwernood aan een krisis en niemand kan zeggen of die krisis er binnenkort niet zal zijn. De feiten zijn dat het kabinet veel aan zichzelf te wijten heeft. Vier maanden na 31 januari ligt er nog geen wetsontwerp Ondernemingsraden bij de Tweede Kamer. Over de vermogensaanwasdeling beschikken we slechts over een persbericht van Sociale Zaken. De 1%-operatie is binnen het kabinet nog niet afgerond, laat staan daarbuiten, De struktuurnota van Lubbers over de ekonomie kan of mag er in samenhang met al die zaken niet uit. Het arbeidsvoorwaardenbeleid bevindt zich in het stadium met al de schriftelijke voorbereiding in het parlement. Ik kan het niet helpen, maar dit beeld is niet opwekkend* Teveel moeilijke zaken zijn op een hoop gegooid. Niet te voorziene incidenten voegen zich daarbij. En dat roept het beeld op van een ministerraad die nacht in, nacht uit, probeert aan de problemen het hoofd te bieden, terwijl een gemeenschappelijke opvatting over de aanpak ontbreekt. Ik wil het kabinet niet kwijt, maar ik wil het wel beter. Iedereen wist dat dit kabinet moeilijkheden op zijn weg zou ontmoeten. Niet alleen de moeilijkheden die ieder kabinet ontmoet, maar moeilijkheden als gevolg van zijn ontstaansgeschiedenis en gebrek aan gemeenschappelijk aanvaarde hoofdlijnen van beleid. Toch had het beter gekund. Dat ligt ook aan de leider van het kabinet, de minister-president. Hij wilde herkenbare partijman blijven. Hij wilde niet boven de partijen staan, hij wilde partij zijn. In goede dagen heeft zijn partij daarvan de voordelen geplukt, In slechte dagen de nadelen, De dagen zijn thans niet goed. En dat is zeker niet de schuld van het kabinet. De internationale konjunktuur onttrekt zich aan werkelijke Nederlandse beïnvloeding en een oliekrisis hebben wij niet opgeroepen. De hoge werkloosheid is zeker niet alleen veroorzaakt door het beleid van dit kabinet. Maar het kabinet regeert te weinig. Regering regeer, is een gevleugeld woord, ook in deze dagen. Ik ontkom niet aan de indruk dat de minister-president, doordat hij tezeer exponent wil zijn van zijn groep, hij in beslissende situaties onvoldoende leiding geeft aan zijn kabinet. Ik heb daaarvan teveel gezien om het punt niet met zorg te memoreren. Des te erger acht ik het dan ook dat de Tweede Kamer de afgelopen week aan dit gebrek aan besluitvaardigheid een bijdrage heeft geleverd. U zult begrijpen dat ik doel op de vraag of het parlement een snelle diskussie zou wijden aan
de brief van de regering over medewerking van de Nederlandse regering aan, voor wat het Nederlandse deel betreft, levering van kernreaktoren aan Zuid-Afrika. Ik vond dat noodzakelijk. Onnodig te zeggen dat de fraktie het apartheidsbeleid van de Zuid-Afrikaanse regering ten stelligste veroordeelt. Onnodig te zeggen dat aan de levering van kernmateriaal de internationaal geldende waarborgen, zoals voorzien in het Verdrag tegen verspreiding van kernwapens, moeten worden verbonden. Maar wel nodig om te zeggen dat een regering die verwachtingen heeft gewekt - om geen ander woord te gebruiken dienovereenkomstig dient te handelen vanuit het aanzien van het regeringsbeleid, de rechtszekerheid, de geloofwaardigheid en het vermijden van zelfs maar de schijn van onbetrouwbaarheid. Vel nodig ook om te zeggen dat men als regering een besluit moet nemen. Ik betreur het ten zeerste dat de Kamermeerderheid, waaronder de fraktie van de ARP, niet heeft willen toestaan dat daaromtrent op korte termijn zou worden gediskussieerd. Niet alleen vanwege de urgentie van de zaak zelf, maar ook vanwege de indruk van besluiteloosheid die is opgeroepen. Het moge waar zijn dat het Amerikaanse Kongres ook nog moet besluiten, nadat de regering daar besloten heeft, het Kongres pakt de zaak wel aan en de meerderheid hier liet het liggen. Ik hecht eraan op te merken dat er tussen de C.D.A.-fraktie- voorzitters geen verschil van mening bestaat over de zaak zelf, maar meer over het moment waarop het debat het beste zou kunnen plaatsvinden. Ik weet dat een diskussie over deze zaak politieke verwikkelingen tot gevolg zou kunnen hebben. Maar dat feit verandert door uitstel niet. En men kan niet voorbijgaan aan twee
ernstige zaken t,w. het aanzien van het regeringsbeleid en de werkgelegenheid in Nederland. En dit geldt temeer omdat het regeringsstuk een duidelijke, zij het versluierde, positieve tendens bevat ten aanzien van de medewerking van de regering. Helemaal gelukkig ben ik niet dat men zich zozeer van Amerika afhankelijk stelt, maar dat feit, alsmede andere aanwijzingen in het regeringsstuk wettigen de konklusie dat het beleid tendeert naar het verlenen van de gevraagde medewerking. Ik zou graag in de gelegenheid zijn geweest in een parlementair debat en niet alleen voor de t.v., die positieve teneur te benadrukken en op bespoediging van een besluit aan te dringen. Zon bijdrage zou zich in het geheel niet hebben gericht tegen het kabinet, maar zou veeleer een ondersteuning van het kabinetsbeleid, zoals ik dat aanvoel, en zeer velen met mij, hebben betekend. Wij blijven het standpunt innemen dat de gevraagde exportkredietverzekering spoedig dient te worden verleend, mits aan de normale zakelijke voorwaarden is voldaan en de Amerikaanse leverantie van het kernmateriaal past in de terzake internationaal aanvaarde regelingen. Wij steunen nadrukkelijk de minister van Financiën in zijn beleid en uiteraard ook de christen-demokratische ministers die het gebrek aan medewerking van een aantal progressieve bewindslieden moeten kompenseren. Dat daarbij dan sterk het aksent valt op de minister van Ekonomische Zaken Lubbers, is zeker niet alleen toe te schrijven aan diens eigen verantwoordelijkheid voor het bedrijfsleven in Nederland, maar ook voor de voortreffelijkheid waarmee hij zijn zienswijze weet te verdedigen.

De verantwoordelijkheid voor het bedrijfsleven. Daarmee raken wij de kern van de huidige problematiek. Het bedrijfsleven is essentieel voor de werkgelegenheid. Degenen die alle hoop verwachten van uitbreiding van arbeidsplaatsen bij de over- heids- en semi-overheidsdiensten moeten wel bedenken dat tenslotte de echte groeisektoren al deze zaken moeten bekostigen. Een gezond bedrijfsleven. Ik heb er in de afgelopen jaren op uw Partijraad altijd over moeten spreken. Wie herinnert zich nog de uitroep van de minister-president dat 100.000 werklozen onaanvaardbaar was. Het is amper twee jaar geleden. Vandaag weten we dat we er in 1980 nog 200.000 zullen hebben, zelfs als we de groei van de rijksuitgaven en sociale voorzieningen fors terugdringen, namelijk met ongeveer ƒ 10 mil- jard. En dan moet er nog een andere loon- en inkomensontwikkeling zijn dan in de afgelopen periode het geval was. En ook een investeringsimpuls. Deze zal naar aard en omvang zo moeten zijn dat het vertrouwen om in ons land te investeren en werkgelegenheid te scheppen nationaal en internationaal wordt vergroot. Daartoe dienen in elk geval nieuwe vormen van bureaukratie en betutteling te worden vermeden. De werkgelegenheid is het probleem waar het tenslotte om gaat. Laten wij ons niet blind staren op misbruik van sociale verzekeringen, wat er ongetwijfeld is. Laten wij ons niet blind staren op onwil van mensen om te werken die er zeker is. Laten we vooral konstateren dat er struktureel te weinig werkgelegenheid in Nederland is en dat we de oorzaken van dat verschijnsel moeten aanpakken. Is het niet triest dat in het ontwerpprogramma van de grootste partij van Nederland, de P.v.d.A., het woord inflatiebestrij- ding en het woord loonpolitiek niet eens voorkomt. Is het niet triest dat in zo'n programma vrijwel uitsluitend wordt gesproken over verdelen en niet over verdienen. Is het niet jammer dat in dat programma geen duidelijke opstelling te vinden is over datgene wat nodig is om de werkgelegenheid in Nederland veilig te stellen. Wat kan men van een samenleving verwachten als de leiders van die samenleving niet duidelijk maken wat er aan de hand is. Waarom laat een P.v.d.A. Duisenberg vrijwel alleen het eenzame gevecht in deze moeilijke zaak voeren. Waarom sluit men zich zo schoorvoetend aan bij een pleidooi van Den Uyl voor matiging van de lonen, Den Uyl overigens die in oktober van het vorig jaar mijn suggesties terzake afwees, Waarom geeft links geen leiding aan de bezuinigingen nadat ook zij de uitgaven torenhoog hebben opgevoèrd. Voor het opvoeren van die uitgaven draagt ook de KVP verantwoordelijkheid. Ik wil mij daar niet aan onttrekken. Integendeel, juist het feit dat ik daarvoor de verantwoordelijkheid aanvaard, brengt met zich mee dat ik ook nu bereid ben de onpopulaire gevolgen daarvan te aanvaarden. Men kan niet het ene doen zonder het andere te willen. En mijn verwijt aan de PvdA is dat men die konsekwentie niet wenst te aanvaarden. Degenen die het niet eens zijn met de stelling van het Centraal Planbureau, de minister van Financiën, de president
van de Nederlandse Bank en tientallen anderen, dat de omvang van de kollektieve voorzieningen en de hoog opgelopen arbeidskosten een zelfstandige faktor zijn bij de toeneming van de werkloosheid in Nederland, zijn er niet in geslaagd een alternatief te bieden. En de hooggeleerde ekonomen in de P.v.d.A. zijn hierover hopeloos verdeeld. Zeker zijn deze zaken niet de enige oorzaak, maar dat zij een belangrijke faktor zijn staat voor mij vast. Dat is ook de reden dat ik bij de Algemene Politieke Beschouwingen in oktober van het vorig jaar, zowel op matiging van de groei van de kollektieve uitgaven als op een matiging in de arbeidskosten heb aangedrongen. Het kabinet staat nu voor de uitwerking. Die uitwerking komt naar mijn oordeel laat, nog niet te laat. Ik vind dat in de loop van de volgende week de regering de besluitvorming moet afronden. Over de inhoud van de maatregelen tasten wij nog in het duister. Toch wil ik een enkele opmerking hierover maken. Uit het rapport van de werkgroepen blijkt dat men vrijwel algemeen van oordeel is dat in de bezuinigingsoperatie iedereen naar draagkracht zal moeten delen. . Ik stem met dat principe in. Ik wijs er bovendien op, dat de maatregelen moeten passen in het algemene regeringsbeleid. Dat betekent het volgende. De regering voert een beleid gericht op verkleining van de inkomensverschillen dat tot stand moet komen in goed overleg met het parlement. De voorgenomen bezuinigingsmaatregelen grijpen uiteraard in de inkomensverhoudingen in, met name voor zover zij zich voltrekken in de sfeer van de sociale voorzieningen. Ik ben van mening dat de maatregelen uiteraard
moeten passen in een evenwichtig inkomensbeleid van het kabinet. Maar ik zeg daar direkt bij dat de regering daarmee niet zelfstandig inkomenspolitiek moet voeren. Daartegen zullen wij ons verzetten. Hoofdvragen bij de maatregelen in de sektor van de sociale voorzieningen hebben betrekking op de koppeling van sociale uitkeringen aan het minimumloon de introduktie van het kostwinnersbegrip in de sociale uitkeringen, de wijze van indexeren en de herstrukturering van de kinderbijslag. Daarnaast speelt de rechtspos!tieregeling van de ambtenaren en het hele veld van de gezondheidszorg een grote rol. Het is uiteraard onmogelijk om op de komende nota vooruit te lopen. Tot dusverre hebben wij het standpunt ingenomen dat koppeling van sociale uitkeringen aan het minimumloon en een andere wijze van indexering niet zonder meer buiten beschouwing mogen blijven. Ik bekijk dat niet dogmatisch. Ik zeg niet koppeling moet persé wel of koppeling moet persé niet. Ik zeg wel dat de huidige technieken van de koppeling en indexeren naar mijn mening zeker niet te handhaven zijn. Mede omdat zij zozeer aan de snelle groei der uitgaven hebben bijgedragen. Wijziging daarin is nodig. De wijze waarop dat moet gebeuren laat ik voorlopig in het midden. Ik wacht voorstellen terzake van de regering af. Een gefaseerde uitvoering die in principe niet leidt tot reële inkomstenvermindering is daarbij geboden. Wij zullen er daarbij met name op letten dat een opeenstapeling van maatregelen ten koste van bepaalde groepen zoveel mogelijk wordt voorkomen. Invoering van het kostwinnersbegrip in de uitkeringen lijkt mij zorgvuldige overweging waard. In de landen om ons heen is deze gedachte in ruime mate in het sociale verzekeringsbeleid opgenomen. Het valt niet goed in te zien waarom Nederland
met zijn toch al kwetsbare positie hier een voorhoede- positie zou moeten blijven innemen. Een enkel woord nog over de kinderbijslag, In mijn rede op 31 januari heb ik het volgende gezegd: 'Ik ben van oordeel dat in het kader van de ombuigingen die ook op het terrein van de sociale zekerheid noodzakelijk zijn, ook de kinderbijslag niet buiten beschouwing behoeft te blijven. Als het noodzakelijk zou blijken de verdere ontwikkeling van de sociale uitkeringen op een andere wijze te indexeren dan thans gebruikelijk is, zal dat uiteraard ook voor de kinderbijslag aan de orde zijn. Over geleidelijke afbouw van onderdelen van de kinderbijslag valt met ons te praten." Dat standpunt staat nog volledig overeind. Een ding wil ik er nog aan toevoegen. Kinderbijslag is altijd een middel geweest voor horizontale inkomensherverdeling d.w.z. inkomens- herverdeling binnen een bepaalde groep van inkomenstrekkers. Als men de botte bijl zet in het zorgvuldig opgebouwde kinderbi jslagsysteem dreigt een grove nivellering. Een nivellering tussen gezinnen zonder kinderen en gezinnen met kinderen ten ongunste van de laatste. Tussen gezinnen met weinig kinderen en gezinnen met meer kinderen, ten ongunste van de laatste. Tussen gezinnen in bepaalde inkomensgroepen met weinig of meer kinderen, ten ongunste van de laatste. Tegen een dergelijke methode van aanpassing, die de draagkrachtgedachte overboord zet, heb ik overwegende bezwaren. Als de regering een herstrukturering van de kinderbijslag wenst, dan zal daarover een afzonderlijk parlementair debat na maatschappelijke
inspraak moeten plaatsvinden. De konklusies van zo n debat zullen richtinggevend moeten zijn voor de herstrukturering. Ik meen dat deze opstelling geheel in de lijn ligt van de gedachtengang zoals die door de werkgroepen is gekozen. Ook over de ingreep in de sektor van de rijksuitgaven wil ik een enkele opmerking maken. Het treft mij bijzonder dat sommige prioriteiten van de werkgroepen nauwelijks in lijn te brengen zijn met de prioriteiten zoals die in ons program zijn gesteld. Zo wenst de meerderheid aantasting van de uitgaven voor ontwikkelingshulp terwijl ook de uitgaven voor C.R.M. vrijwel unaniem voor verlaging in aanmerking blijken te komen. Andere punten zijn bezuinigingen op onderwijs, die ook hoog scoren, met een duidelijk aksent voor bezuiniging in de sektor van het hoger onderwijs. Ook Defensie en Verkeer en Waterstaat behoren tot veelgenoemde sektoren van mogelijke bezuinigingen. Ik zou het volgende daarbij willen opmerken. De jfraktie meent dat reeds een beperking in de sektor van C.R.M. wordt aangebracht als het niveau dat thans is bereikt wordt gestabiliseerd. Dit betekent dat nieuwe zaken die aan de orde komen binnen het bestaande budget dat meegroeit met de algemene trend van de overheidsuitgaven, gevonden moeten worden. De fraktie meent wel dat C.R.M. als zodanig een belangrijke prioriteit binnen het geheel van de overheidsuitgaven toekomt.

Ronduit jammer vind ik het dat zovelen aan de ontwikkelingshulp een zo geringe prioriteit toekennen. Ik zeg niet dat elke uitgave voor ontwikkelingshulp een juiste uitgave is, of gehandhaafd moet blijven. Ook zeg ik niet dat ik het met het beleid zoals dat door Pronk gevoerd wordt, in alle opzichtten eens ben. De woordvoerders van onze fraktie hebben bij herhaling hun visie op het ontwikkelingsbeleid kenbaar gemaakt. Over de Cubaanse hulp hebben wij grote twijfels. Wij zullen aan die twijfels gefundeerd uitdrukking geven bij de komende begrotingsbehandeling, of zoveel eerder als nieuwe Cubaanse avonturen daartoe aanleiding geven. Maar wij vinden wel dat wij onze Nederlandse problemen, uiteindelijk problemen van een welvaartsstaat, niet mogen oplossen over de ruggen van de arme landen. Het is van de grootste betekenis dat veel meer voorlichting wordt gegeven over deze internationale verplichting van solidariteit, maar dan met meer bescheidenheid in ons oordeel over de politieke en sociale stelsels van anderen. Als wij het werkelijk menen met de sociale rechtvaardigheid ligt hier in de internationale verhoudingen een eerste verantwoordenjkheid. Deze aanbeveling van de werkgroepen volg ik dan ook niet. Bezuinigingen op defensie behoren tot het geliefde stokpaardje van links. Het ontwerpprogramma van de PvdA weet

alleen de defensie aan te wijzen als een begrotingspost voor substantiële bezuiniging. Een dergelijke eenzijdige benadering is onaanvaardbaar. Ik heb bedenkingen tegen de betreffende passage in het
ontwerpprogram van het CDA. omdat ik daarin proef een poging om de defensieuitgaven te geraakkelijk buiten spel te zetten bij eventueel noodzakelijke bezuinigingsoperaties. Ik meen dat de partijen over de door het CDA-bestuur gekozen formulering nog eens heel goed moeten nadenken. Maar de gedachtengang van het programma van de PvdA, is ronduit onaanvaardbaar. Die gedachtengang brengt ons direkt in konflikt met onze internationale verplichtingen in NAVO-verband die voor ons de hoeksteen blijven van ons veiligheidsbeleid. De tekst van het ontwerpprogramma moge al enige ruimte bieden voor een flexibel NAVO-beleid van de PvdA, de financiële vertaling daarvan zal met die eventuele flexibiliteit in overeenstemming moeten zijn. Op dat punt valt met ons niet te marchanderen. Wij zijn en blijven een trouw bondgenoot van de NAVO, er op uit om in dat verband zoveel als mogelijk is tot ontspanning en ontwapening bij te dragen.
We hoeven ons geen illusies te maken. De maatregelen die de regering thans in voorbereiding heeft zullen diep ingrijpend zijn en ons weinig populariteit bezorgen. Het CDA-ontwerpprogramma meent overigens dat met deze maatregelen onvoldoende bijdrage wordt geleverd tot het veiligstellen of vergroten van de werkgelegenheid. Dat houdt in dat de pijnlijke operatie die thans voor de deur staat zo goed als zeker onvoldoende zal zijn om een bevredigende werkgelegenheidssituatie in Nederland te krijgen. Het arbeidsvoorwaardenbeleid voor de komende jaren speelt daarbij vanzelfsprekend een zeer grote rol. Naar mijn mening staat of valt elke toekomstige
koalitievorming met een grote mate van eenstemmigheid over het ten opzichte van deze bedde grootheden te voeren beleid. Als daaromtrent geen globale overeenstemming wordt verkregen, dan heeft koalitievorming geen zin. Vanzelfsprekend zal in zo'n beleid de ene partner wat meer naar de kant van de overheidsuitgaven en sociale voorzieningen trekken en de ander wat meer naar de partikuliere bestedingsmogelijkheden. Maar de hoofddoelstellingen van het beleid zullen gemeenschappelijk moeten zijn. De beleidsvorming terzake thans in het kabinet en de daarop volgende parlementaire diskussie zijn in mijn ogen daaarvoor eerste principiële aanduidingen. De PvdA zal moeten kiezen tussen het ontwerpprogramma van de partij en de tendens van het programma van Duisenberg. Ik voel niet voor een op dit punt halfslachtige PvdA. Een op dit punt duidelijke en eensgezinde PvdA daarentegen zou een belangrijke bijdrage voor de bestuurbaarheid van en de politieke stabiliteit in ons land leveren.
Aan die stabiliteit bestaat grote behoefte in plaats van aan een maatschappelijke tweedeling. Als het georganiseerde bedrijfsleven bij de huidige werkloosheid niet tot een eensgezind beleid kan komen, ten aanzien van lonen en arbeidsvoorwaarden, is dat een teken aan de wand. Het georganiseerd verzet van massale groepen tegen de uitoefening van wettelijke bevoegdheden van de overheid, waarvan het laatste trieste voorbeeld Bloemenhove is, is daarvan eveneens een uiting. Die tweedeling bedreigt de stabiliteit in ons land. Hoe kan men zich nog veilig voelen als massale groepen de justitie
verhinderen haar taak uit te oefenen. Hoe kan men zich veilig voelen als door die groepen in naam van het recht onrecht wordt bedreven. Zo mag een mondige samenleving er niet uit gaan zien. Een gegeven woord moet gehouden worden, zeker door de overheid, De misdaad moet worden vervolgd. Dat vraagt het recht en het is doodgevaarlijk als de politiek zich daar tezeer mee gaat bemoeien. Dat moet haast tot ontbinding leiden van een samenleving waarvan nog niet zo lang geleden de overlegmodellen alom in de weigeld ten voorbeeld werden gestelde Bloemenhove is een teken van de verscheurdheid van een volk dat met zijn eigen rechtsbestel geen raad meer weet. Geen raad meer weet met waar de aantasting van het ongeboren leven zijn absolute grens moet vinden, geen raad meer weet met handhaving van de rechtsorde. En het is niet de minister van Justitie die het verwijt verdient in die ontreddering te trachten zijn verantwoordelijkheid te dragen, en daarin bijna niet geheel kan slagen, maar al diegenen in de publieke opinie, parlement en kabinet die massaal verzet tegen de handhaving van de rechtsorde goedpraten of tenminste oogluikend willen toelaten. Liberalen en socialisten hebben elkaar gevonden in een gemeenschappelijk wetsontwerp dat de abortus in Nederland beoogt te legaliseren. De bescherming van het ongeboren leven zal principieel worden aangetast, en in feite niet meer zijn. Liberalen en socialisten verwerpen daarmee een van de hoekstenen van onze rechtsorde. Liberalen en socialisten vonden elkaar, zoals wel meer de laatste tijd wanneer het over geestelijke waarden gaat. Als wij voet bij stuk proberen te houden, waar het gaat om het aanzien van het regeringsbeleid en de geloofwaardigheid
van het regeringsbeleid zoals in de Afrika-zaak. Als wij voet bij stuk houden, waar het gaat over de bescherming van het ongeboren leven en de handhaving van onze rechtsorde dan is dat geen hetze tegen het kabinet en dan rechtvaardigt dat evenmin een hetze tegen de KVP. Het schijnt tot de goede toon te behoren de KVP als de grote zondebok aan te wijzen als er spanningen zijn in en rond het kabinet over serieuze politieke zaken. De KVP doet harde aanvallen op het kabinet heet het dan. Men aarzelt niet te spreken van draaiboekachtige toestanden ais zou de KVP welbewust tegen het kabinet komplotteren. Wij komplotteren niet tegen een kabinet. Wij strijden voor een eerlijke zaak. Wat dit kabinet nog moet doen is te groot en te belangrijk om op een kabinetskrisis uit te zijn. Dit kabinet moet de 1%-operatie uitvoeren. Dit kabinet moet een arbeidsvoorwaardenbeleid voor de tweede helft tot stand brengen. Dit kabinet moet nieuwe gedachten ontwikkelen over de ekonomische orde om gezamenlijke verantwoordelijkheid van overheid en bedrijfsleven voor de werkgelegenheid waar te maken. Dit kabinet moet een grondwetsherziening doorvoeren. Dit kabinet heeft nog veel te doen en daarom heeft niemand er belang bij als het kabinet aan innerlijke zwakte zou bezwijken. Maar er zijn grenzen aan wat men nog kan aanvaarden. Die grenzen dreigen in deze zaken overschreden te worden. Welnu, waar een meerderheid in het kabinet die grenzen op ontoelaatbare wijze wil overschrijden, zal men de KVP op zijn weg vinden. Dat is onze verantwoordelijkheid en dat vloeit voort uit wat wij aan volk en kiezers schuldig zijn. Geen hetze, geen verdachtmaking zal ons er van af houden te doen wat wij in het landsbelang noodzakelijk achten.
De verkiezingen van 1977 werpen hun schaduwen reeds vooruit. Partijen maken zich op voor de strijd. Partijprogramma's zijn volop in de maak. De politieke strijd wordt harder, Hoe ziet het beeld er uit. Het kabinet zou een brugfunktie hebben moeten vervullen. Daar is tot nog toe niet al te veel van terecht gekomen. De ontstaansgeschiedenis, het gebrek aan gemeenschappenlijke hoofdlijnen van beleid, driftig ongeduld van progressieven die te gemakkelijk verandering met verbetering gelijk stellen, behoren tot de oorzaken hiervan. Het ontwerpprogramma van de PvdA biedt onvoldoende basis voor koalitievorming. Het ontwerpprogramma geeft van begrip voor de financieel-ekonomische situatie volstrekt onvoldoende blijk. Het blijkt dan ook vele miljarden te duur. Dat is nog tot daar aan toe. Maar wat ontbreekt dat is de keuze voor een norm om de uitgaven tot aanvaardbare proporties terug te dringen. Dat is nu precies het verschil met het ontwerpprogramma van het CDA. Ook dat programma is wellicht te duur Maar dat programma kiest voor een norm en men mag van het CDA verwachten dat het die keuze dan ook zal honoreren. Dat is een totaal andere benadering dan die van de PvdA. En het is dan ook volstrekt misleidend om beide programma's in dit opzicht over een kam te scheren. Ik heb mij al eerder over de inhoud van dat programma uitgelaten. Ik heb het betuttelend genoemd en van een onbegrensde regelzucht. Ik heb gesproken over onverteerbare brokken zoals de verarming van de positie van het gezin, het defensiebeleid en de mateloze nivelleringsdrift. Mijn hoofd- verwijt blijft dat het niet duidelijk is over de aanpak van de werkgelegenheid en daar moet het de eerste jaren in Nederland
als allerhoogste prioriteit over gaan. Een brugfunktie kan men aan dit program dan ook niet toekennen. Wat mij ronduit ergert is de blijvende poging om het CDA op te delen in progressieven en niet-progressieven. Ook hier weer samenwerking met de progressieve krachten uit de christen-demokratie. Wanneer zal de P.v.d.A. nu eens de moed opbrengen voor een ondubbelzinnige keuze, die zij steeds opnieuw van ons verlangt. Het C.D.A. is de partner waarop men zich heeft in te stellen. Een andere keuze is er niet.
Het ontwerpprogramma van het C.D.A. is bij velen goed ontvangen. De fraktie heeft zich zoals velen in de partij aan een intensieve studie van het program gezet. Die studie is nagenoeg afgerond. Het resultaat daarvan zal in de vorm van konkrete amendementen alsmede aanbevelingen voor verduidelijking en verbetering van de toelichtende tekst worden overgelegd. Op onderdelen acht de fraktie het program bepaald voor verbetering vatbaar. Dat doet niet af aan de waardering van de fraktie voor het program als geheel, waarmee de christen-demokraten voor de komende periode voor de dag kunnen komen. En het C.D.A. zal voor de dag moeten komen. Noem het verbeelding, maar er is behoefte aan christen-demokratische politiek. Tegenover het veroveren van macht plaatsen wij spreiding van macht. Wij willen een samenleving van jij ên ik, en niet van jij of ik. Tegenover de tweedeling plaatsen wij de eenheid in verscheidenheid die zo typisch past bij onze Nederlandse volksaard. En vele kiezers zien dat ook. Onze aanhang groeit
gestaag zoals uit opiniepeilingen blijkt* Ons antwoord kan bevrijdend zijn voor velen. Geen kil individualisme, geen star kollektivisme. Ruimte voor de persoon die in verantwoordelijkheid staat* Het kan niet genoeg benadrukt worden* Talloze verworvenheden in onze samenleving zijn begonnen in en gebaseerd op het partikulier initiatief. Of het nu onderwijs is of volksgezondheid, maatschappelijke dienstverlening of kultureel besef, geef de vrije mens die in verantwoordelijkheid voor zijn broeder wil staan, de kans. Geef hem ruimte en mogelijkheden en help hem een handje als het nodig is, bouw dan de struktuur waarin hij funktioneren kan en laat hem funktioneren met eigen verantwoordelijkheid. Vraag bij elke nieuwe regeling die nodig is, of er geen bestaande kan vervallen. Aan alle diskussie over strukturele zaken als bedrijfsdemokratie, vermogensaanwasdeling, ekonomische orde en noemt u maar op, ligt tenslotte deze vraag ten grondslag: de mens die zijn vrijheid in verantwoordelijkheid moet kunnen beleven. En diezelfde vraag is aan de orde als in de gezondheidszorg diepgaande strukturele veranderingen worden doorgevoerd. Als de
vrijheid van onderwijs opnieuw in diskussie komt. Het gaat bij die vrijheid van onderwijs om een heel principiële zaak. Los van alle juristerij gaat het over de grenzen aan de macht en de invloed van de overheid ten opzichte van de eigen verantwoordelijkheid van het bijzonder onderwijs. Wij zien in het nieuw voorgestelde grondwetsartikel een dreigende aantasting van de vrijheid van onderwijs. Het kabinet denkt daar anders over, meent dat er niets wezenlijks verandert. Als dat zo is, als het werkelijk de bedoeling is niets wezenlijks te veranderen, dan moet het mogelijk zijn
teksten te vinden die de gemeenschappelijke doelstelling formuleren en onze ongerustheid wegnemen. Wij hechten aan zorgvuldige uitwerking van de verhouding tussen overheid en het verantwoordelijk partikulier initiatief omdat het er om gaat in onze samenleving juist de mensen zelf, de burgers, op te wekken en op de been te brengen voor alles wat er moet gebeuren in hun eigen belang en in dat van anderen. Het is een noodzaak in onze verzorgingsstaat het partikulier initiatief op een juiste wijze bij beleid en uitvoering te betrekken. Zo goed als de overheid in de ekonomische orde via nieuwe regelingen zijn verantwoordelijkheid voor de werkgelegenheid veilig wil stellen, zo mag van de overheid worden verwacht dat zij de burgerij die dat in verantwoordelijkheid wil doen, op geëigende wijze in het overheidsbeleid laat participeren en ruimte geeft. Niet bij brood alleen. Dat is het motto van het program van het CDA Niet alleen het materiële, hoe belangrijk ook. De geestelijke waarden moeten tot hun recht kunnen komen. Onderlinge menselijke verhoudingen zijn vaak verhard, jgr is een groeiend gevoel van onveiligheid. De rechtsorde staat onder druk. Wie een antwoord op deze uitdaging wil vinden, moet allereerst luisteren. Luisteren naar het nieuwe dat zich aandient en het oude dat behouden moet blijven. Op de uitkijk staan met open oog en oor voor de bedreigde, de kwetsbare mens. Dat zal altijd het merkpunt moeten zijn van christen-demokratische politiek. Daarom gaat onze eerste zorg nu uit naar de werklozen. Zij betalen de prijs voor onze kollektieve welvaartsdrift. Zij hebben recht op de onpopulaire maatregelen die nodig zijn om de pijn eerlijk te
verdelen, en de werkgelegenheid te herstellen. Daarom willen wij inflatiebestrijding, door de inflatiemakers aan te pakken. En dat zijn inkomensindexatie en afwenteling èn te snelle groei van kollektieve voorzieningen. Daarom ook gaat onze zorg uit naar de slachtoffers van de inflatie. Talloze zelfstandigen in midden- en kleinbedrijf, in land- en tuinbouw, bejaarden en anderen die van vaste inkomens moeten leven. Het is niet eerlijk schouderophalend aan deze problemen voorbij te gaan en dat doen we als we niet nu ingrijpende maatregelen nemen.